

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ
UNDERSVINGS- OCH KULTURMINISTERIET

Hallituksen kirjaukset englanninkielisestä ylioppilastutkinnosta ja lukiodiplomeista

Toisen asteen koulutuksen tulevaisuus -seminaari 17.1.2024
opetusneuvos Heikki Blom, opetus- ja kulttuuriministeriö

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma

- ***Mahdollistetaan englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittaminen tiukasti rajatuin kriteerein. Varmistetaan, että englanninkielinen koulutustarjonta ei uhkaa kansalliskielistä koulusivistystä, vaan vahvistaa Suomen houkuttelevuutta kansainvälisten toimijoiden ja paluumuuttajien joukossa.***

Eli

- ***tiukasti rajatuin kriteerein.***
- ***ei uhkaa kansalliskielistä koulusivistystä***
- ***kansainvälisten toimijoiden ja paluumuuttajien joukolle***

Ajatuksia englanninkielisestä ylioppilastutkinnosta

- Englanninkielinen yo -tutkinto olisi analoginen suomen- ja ruotsinkielisen tutkinnon kanssa. Se olisi kansallinen tutkinto. Edellyttäisi myös äidinkielen ja kirjallisuuden yo -kokeen tai S2/R2 –kokeen suorittamista.
- Englanninkielisestä lukio-opetuksesta ja opiskelijavalinnasta säädettäisiin lukiolaissa, -asetuksissa sekä englanninkielisestä ylioppilastutkinnosta ja siihen liittyvistä oikeuksista laissa ylioppilastutkinnosta
- Tutkinnon suorittamisen edellytyksenä olisi englanninkielisen lukion oppimäärän suorittaminen tai lailla tarkemmin säädettävät muut englanninkieliset opinnot. Kokelas suorittaisi siten opetuskielensä mukaisen ylioppilastutkinnon.
- Koulutuksen järjestäjän oikeudesta englanninkieliseen lukio-opetukseen määrättäisiin lukiokoulutuksen järjestämisluvassa. Luvalla säänneltäisiin koulutuksen volyymiä. Kyseisen luvan mukaisessa opetuksessa opiskelevilla olisi oikeus osallistua englanninkieliseen ylioppilastutkintoon.

Kohdejoukko: opetuskieli ja sen mukainen yo -tutkinto

- Koulutus olisi tarkoitettu opiskelijoille, joiden kielitaito ei olisi riittävä lukio-opintoihin kansalliskielillä, mutta mahdollistaisi lukio-opiskelun englannin kielellä. Se olisi siten koulutusväylä ja opiskelumahdollisuus lukiotasoisiin opintoihin henkilöille, joilla ei muutoin olisi mahdollisuuksia tai joilla olisi merkittäviä kielellisiä vaikeuksia selviytyä lukio-opinnoista suomen tai ruotsin kielellä
- Kysymys olisi ennen kaikkea sivistyksellisten oikeuksien turvaamisesta henkilöille, joiden kielitaito ei ole riittävä lukio-opintojen ja ylioppilastutkinnon suorittamiseen kansallisilla kielillä.
- Oikeus suorittaa opetuskielen mukaisesti yo-tutkinto asettaisi opetuskieleltään suomenkieliset, ruotsinkieliset ja englanninkieltä omaavat henkilöt yhdenvertaisempaan asemaan.

- Oleellista olisi hakijaan liittyvä englanninkielisen lukiokoulutuksen tarve. Tällainen tarve syntyisi, jos hakijalla ei olisi valmiuksia opiskella lukio-opintoja kansalliskielillä, mutta hän omaisi valmiudet opiskella niitä englannin kielellä. Puuttuvien kielellisten valmiuksien taustalla voisi olla mm. työperäinen maahanmuutto, Suomen kansalaisten paluumuutto ja heidän aikaisempi opintopolkunsa.
- Opiskelijahaku tapahtuisi harkinnanvaraisen haun kautta.
- Järjestämislupamenettelyllä ja opiskelijavalintaa koskevilla säännöksillä turvattaisiin kansalliskielten asemaa.
- Kolmansista maista englanninkieliseen koulutukseen hakeutuminen pelkästään kouluttautumistarkoituksessa ei täyttäisi edellä kuvattua koulutustarvetta.

- Äidinkieleltään suomen ja ruotsinkieliset opiskelijat ohjautuisivat lähtökohtaisesti myös jatkossa suomen tai ruotsinkieliseen koulutukseen ja ylioppilastutkintoon. Opiskelija suorittaisi sen kielisen ylioppilastutkinnon, jonka mukaisesti hän on opiskellut lukion oppimäärän. Opiskelijoiden yhdenvertainen kohtelu ei edellytä, että kaikilla opetuskielestä riippumatta tulisi olla subjektiivinen oikeus osallistua englanninkieliseen ylioppilastutkintoon.
- Perustuslainmukaisuutta tulee selvittää jo esityksen valmisteluvaiheessa.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma

”Luodaan lukiodiplomeille valtakunnallinen kriteeristö ja mahdollistetaan yhden pakollisen ylioppilaskokeen korvaaminen lukiodiplomilla. Yhden viidestä ylioppilaskokeesta voisi jatkossa korvata lukiodiplomilla.”

Diplomit suoraan ylioppilastutkinnon osaksi?

Diplomit valmisteltaisiin suoraan osaksi yo –tutkintoa. Nykyiset diplomit muuttuisivat ylioppilastutkinnon kyseisten taito- ja taideaineiden koesuorituksiksi.

Koskisi valtakunnallisia taito- ja taideaineita (musiikki-kuvataide-liikunta)

Opiskelijalla olisi subjektiivinen oikeus kyseisten oppiaineiden diplomisuoritusten suorittamiseen ja koulutuksen järjestäjän tulisi mahdollistaa opiskelijalle niiden ylioppilaskokeiden suorittaminen

Niistä säädettäisiin ylioppilastutkinnosta annetussa laissa. Ne olisivat osa ylioppilastutkinnon rakennetta.

Diplomi -koe korvaisi yhden ylioppilastutkinnon kokeen ryhmästä: matematiikka, toinen kotimainen kieli tai reaaliaineen koe. Jatkossakin kokelaalta vaadittaisiin äidinkielen ja kirjallisuuden kokeen suorittaminen sekä lain 10 §:ssä säädetty vaativampi koe.

Muutoksessa huomioon otettavia seikkoja

- Ei tarvitsisi luoda diplomeille kustannuksia aiheuttavana välivaiheen ratkaisuna ylioppilastutkintoa muistuttavaa erillistä valtakunnallista rakennetta erillisine toimielimineen, arviointijärjestelyineen ja digitaalisine järjestelmineen, jolla olisi epämääräinen asema suhteessa ylioppilastutkintoon.
- Tämä olisi myös kustannustehokkain ratkaisu.
- Tutkintolautakunnalla olisi valmiudet rakentaa diplomit osaksi digitaalista tutkintoa.
- Nuorten ko. oppiaineiden valtakunnalliset oppimäärät olisivat taideaineiden diplomien pohjana.
- Olisi analoginen muiden tutkintoaineiden kokeiden kanssa.

- Arvostelurakenteet koulukohtaisine arviointeineen ja sensorimenettelyineen olisivat tutkinnon mukaiset. Arvosteluasteikkona olisi tutkinnon asteikko.
- Diplomit muuttuisivat rakenteellisesti ja toiminnallisesti nykyistä enemmän määrämuotoiseksi näytöiksi, joissa huomioitaisiin erityispiirteinä myös niihin sisältyvää prosessinomaisuutta. Vastaavaa muutosta edellytettäisiin, vaikka ne eivät olisi osana yo –tutkintoa, jotta ne vastaisivat edes jossain määrin ylioppilastutkinnon rinnastettavuuden ja korkeakoulujen opiskelijavalinnan vaateita.
- Opettajan vaikutusta koesuoritteessa tulisi voida eliminoida.
- Ylioppilastutkinnon osana mainittujen aineiden kokeille tulisi selkeä asema.
- Ylioppilastutkinto olisi selkeä ja koherentti tutkintokokonaisuus jonka arvostus pysyisi korkeana jatkossakin (tutkinnon high stakes -asema).
- Korkeakouluilla olisi vahva peruste ottaa tulokset huomioon opiskelijavalinnoissa.

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ
UNDERSVINGS- OCH KULTURMINISTERIET

Lukiokoulutuksen saavutettavuus, väestökehitys ja hallitusohjelma

Toisen asteen koulutuksen tulevaisuus -seminaari 17.1.2024
asiantuntija Johannes Peltola, opetus- ja kulttuuriministeriö

Saavutettavuus ja hallitusohjelma

- ...Hallitus huolehtii, että erityisen koulutustehtävän lukioita on maassamme riittävästi molemmat kansalliskielet huomioiden....
- Lukiokoulutuksen järjestäminen turvataan alueilla, joilla lasten ja nuorten määrä vähentyy voimakkaasti...
- ...Tavoitteena on säilyttää kattava lukioverkko....

Toimintaympäristön muutostekijöitä

- Väestökehitys vaikuttaa varhaiskasvatukseen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutusten kysyntään ja järjestämiseen.
- Julkisen talouden kehitys (valtio, kunnat) vaikuttaa vos-rahoitukseen ja muuhun lukiokoulutukseen kohdistettavaan rahoitukseen. → Pienten kuntien mahdollisuudet rahoittaa lukion ylläpitämistä tulevat heikkenemään.
- Pysyvätkö koulutuksen järjestäjät / kunnat houkuttelevina työnantajina tulevaisuuden opettajille?

Tilastokeskuksen väestöennuste

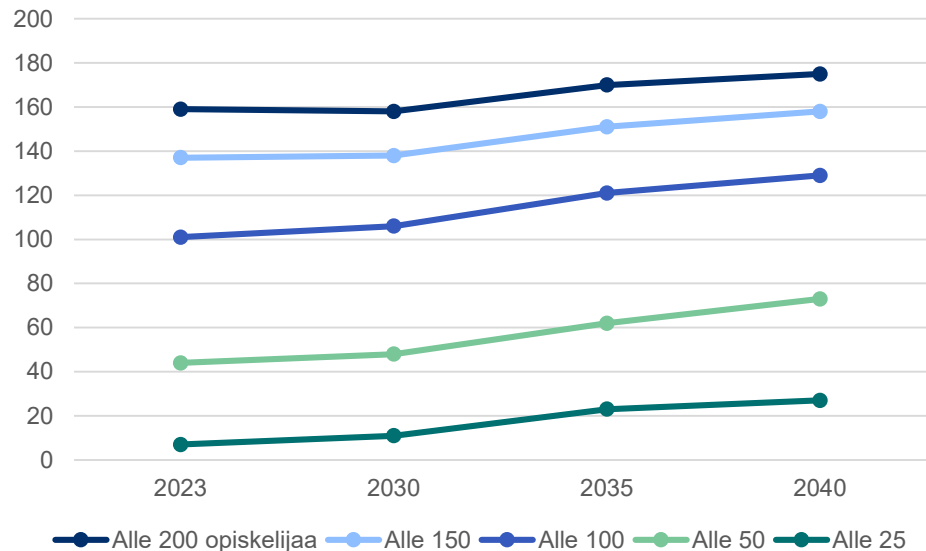
- 16-20-vuotiaiden ikäluokka pienenee 2020-luvun lopulta alkaen.
- Muutos tapahtuu eri tahtiin maakunnissa, seutukunnissa ja kunnissa.
- Lukiokoulutuksen tulevaisuuden kannalta on olennaista, että 216 koulutuksen järjestäjää toimii kunnassa tai on kunta, jonka 16-20-vuotias väestö vähenee vuodesta 2023 vuoteen 2035.
- Tämä tarkoittaa, että 80 % nykyisistä koulutuksen järjestäjistä sijaitsee kunnassa, jossa nuorisoikäluokka pienenee ja joka viides kunnassa, jossa vähentymä on yli 30 prosenttia.
- Maahanmuuton vaikutukset koulutustarpeeseen?

Vaikutuksia järjestäjäkenttään 2035

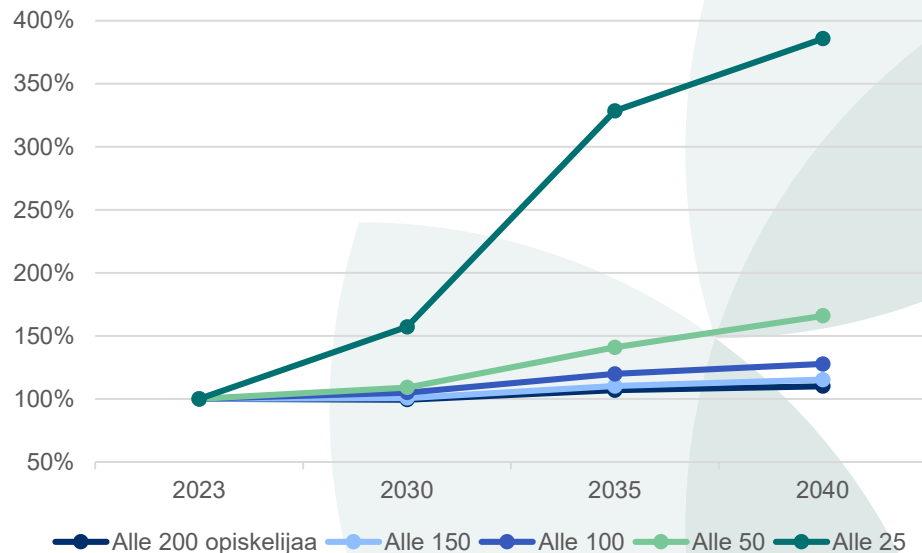
- Opiskelijamäärältään pienten lukiokoulutuksen järjestäjien määrä tulee kasvamaan vuoteen 2035 mennessä.
- Alle 25 opiskelijan järjestäjien määrä kolminkertaistuu (7→23).
- Alle 100 lukiokoulutuksen järjestäjien määrä nousee 30 prosentilla (101→130).
- Mitkä asiat yhdistävät koulutuksen järjestäjiä, joiden tilanne vaikeutuu?

Väestöennustetta vastaavat vaikutukset järjestäjäkokoisiin (kumulatiivinen ryhmittely)

Nuorten oppimäärän opiskelijamäärä ennuste koulutuksen järjestäjän kunnan väestöennusteen mukaan

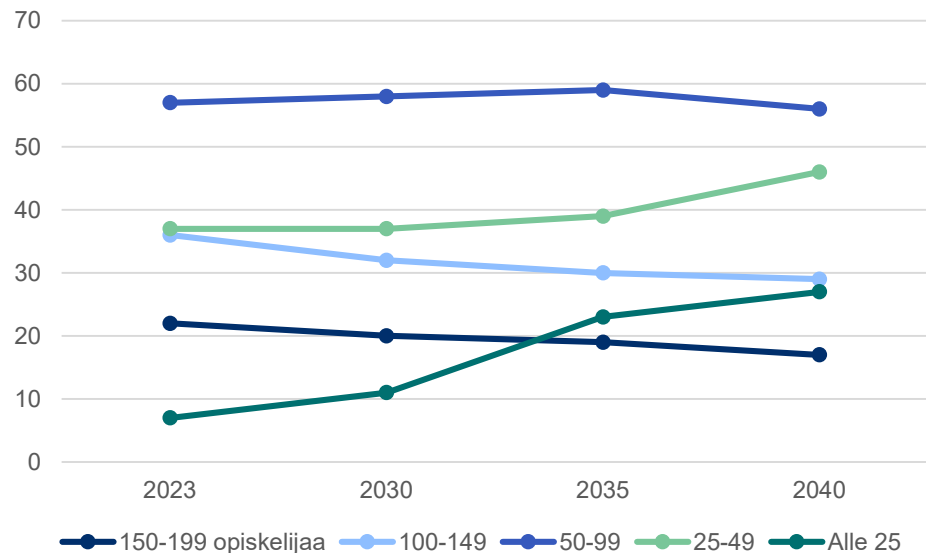
Indeksoitu nuorten oppimäärän opiskelijamäärä ennuste koulutuksen järjestäjän kunnan väestöennusteen mukaan

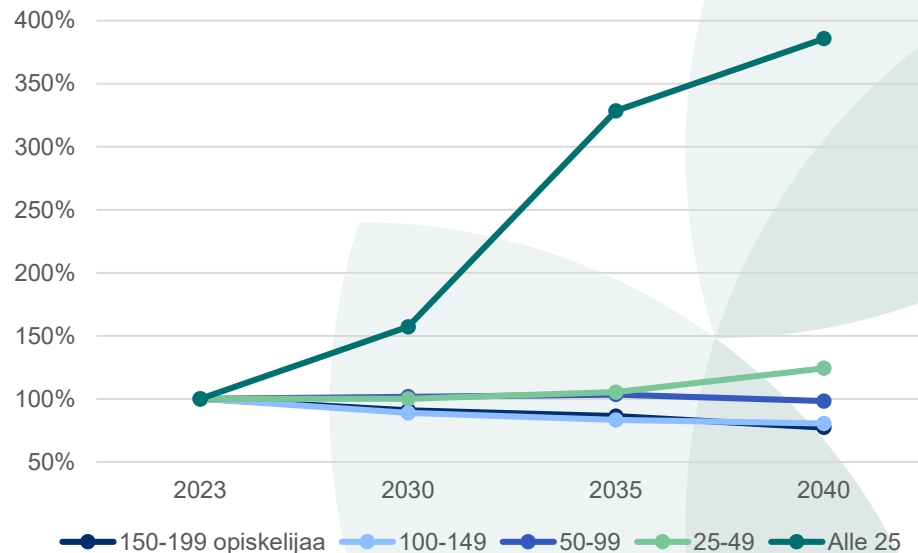

Väestöennustetta vastaavat vaikutukset järjestäjäkokoihin (ei kumulatiivinen ryhmittely)

Nuorten oppimäärän opiskelijamäärä ennuste koulutuksen järjestäjän kunnan väestöennusteen mukaan

Indeksoitu nuorten oppimäärän opiskelijamäärä ennuste koulutuksen järjestäjän kunnan väestöennusteen mukaan

Vaikutuksia järjestäjäkenttään 2035, omistajatyyppi ja kuntaryhmä

Koulutuksen järjestäjien määrä, omistajatyyppi	V. 2023, alle 100 opiskelijaa	V. 2030, alle 100 opiskelijaa	V. 2035, alle 100 opiskelijaa	V. 2023, alle 25 opiskelijaa	V. 2030, alle 25 opiskelijaa	V. 2035, alle 25 opiskelijaa
Kunta	87	93	107	4	8	18
Kuntayhtymä	1	1	1	1	1	1
Yksityinen	13	12	13	2	2	4
Kaikki yhteensä	101	106	121	7	11	23

Koulutuksen järjestäjien määrä, kuntaryhmä	V. 2023, alle 100 opiskelijaa	V. 2030, alle 100 opiskelijaa	V. 2035, alle 100 opiskelijaa	V. 2023, alle 25 opiskelijaa	V. 2030, alle 25 opiskelijaa	V. 2035, alle 25 opiskelijaa
Kaupunkimaiset kunnat	11	11	12	2	2	3
Taajaan asutut kunnat	9	10	17	0	0	0
Maaseutumaiset kunnat	81	85	92	5	9	20
Kaikki yhteensä	101	106	121	7	11	23

Vaikutuksia järjestäjäkenttään 2035, opetuskieli ja kunnan kielisuhde

Koulutuksen järjestäjien määrä, opetuskieli	V. 2023, alle 100 opiskelijaa	V. 2030, alle 100 opiskelijaa	V. 2035, alle 100 opiskelijaa	V. 2023, alle 25 opiskelijaa	V. 2030, alle 25 opiskelijaa	V. 2035, alle 25 opiskelijaa
Kotimaisten kielten lisäksi vieras kieli	1	0	1	0	0	0
Suomi ja ruotsi	1	2	2	0	0	0
Vain ruotsi	6	6	6	0	0	1
Vain suomi	93	98	112	7	11	22
Kaikki yhteensä	101	106	121	7	11	23

Koulutuksen järjestäjien määrä, kunnan kielisuhde	V. 2023, alle 100 opiskelijaa	V. 2030, alle 100 opiskelijaa	V. 2035, alle 100 opiskelijaa	V. 2023, alle 25 opiskelijaa	V. 2030, alle 25 opiskelijaa	V. 2035, alle 25 opiskelijaa
Kaksikielinen kunta, enemmistön kieli on ruotsi	3	3	3	0	0	0
Kaksikielinen kunta, enemmistön kieli on suomi	5	5	6	2	2	2
Yksikielinen suomenkielinen kunta	93	98	112	5	9	21
Kaikki yhteensä	101	106	121	7	11	23

Miten turvataan lukiokoulutuksen saavutettavuutta?

- Mitä tarkoittaa saavutettavuus ja miten se vaihtelee maan eri osissa?
  - Esim. Lappi
  - Esim. suurten kaupunkien monikulttuuriset lähiöt
  - Esim. suurten kaupunkiseutujen ympäryskunnat, jotka ovat joukkoliikenteen piirissä.
  - Esim. ....
- Millaisella järjestäjäverkolla turvataan se, että lukiokoulutusta on jatkossakin koko maassa tarjolla säällisen etäisyyden päässä?

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ
UNDERSVINGS- OCH KULTURMINISTERIET

Oppimisen tuki lukiokoulutuksessa

Toisen asteen koulutuksen tulevaisuus -seminaari 17.1.2024
erityisasiantuntija Kaisa Rätty, opetus- ja kulttuuriministeriö

Oppimisen tuki HO-kirjaukset

- Tavoitteena on selkeyttää oppimisen tukea ja yhtenäistää oppimisen tuen ketju varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle.
- Hallitus vahvistaa oppilaanohjausta kaikilla koulutusasteilla huomioiden erityisesti jatko-opinnot ja työllistymisen.
- Oppilas- ja opiskelijahuollolla on keskeinen rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemisessa.
- Lukiokoulutuksessa panostetaan opintojen ohjaukseen ja moniammatilliseen tukeen siten, että jokainen oppilas saa tarvitsemansa tuen siirtyäkseen koulupolulla eteenpäin.
- Tukea on kohdistettava erityisesti niille nuorille, jotka ovat vaarassa jäädä jälkeen opetuksessa.
- Hallitus säätää lukiolaisten oikeudesta tukiopetukseen. Näin varmistetaan riittävä tuki lukio-opinnoissa etenemiseen jokaiselle opiskelijalle.

->Mitä muutettava, jotta HO-tavoitteet toteutuvat?

Oppimisen tuki / verkkoaiivoriihi (385 vastausta)

- Ohjaus ja tuki nousivat vastauksissa tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi: yhteensä 73 % vastaajista nosti oppimisen tuen kehittämisen tärkeimpänä kehittämiskohteena
- Tuki nähtiin sekä koulun toimintakulttuurin osana, sekä koko henkilöstön tehtävänä opinto-ohjaajan ja erityisopettajan työnä.
- Matalan kynnyksen tukea pidettiin tärkeänä. Aineenopettajien antama tukiopetus on vastaajien mielestä olennainen tuen muoto.
- Moni vastaaja nosti esille riittävän pienten ryhmäkokojen merkityksen.
- Maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita on lukiokoulutuksessa yhä enemmän: kielitietoisuus ja S2/R2-tuen kehittäminen.
- Jokaisessa lukiossa erityisopettaja. Erityisopetus voi tapahtua samanaikaisopettajuutena, opiskelustrategioiden vahvistamisena.
- Oppilaitoksen toimintakulttuurin tulisi pohjautua mielenterveyttä edistävään toimintaan, jossa peruslähtökohtia ovat mm. läsnäolo ja kohtaaminen, turvallisuus ja osallisuus sekä vahvuuksien näkeminen.

Oppimisen tuki – opiskelijoiden kuuleminen

- Vastauksia tuli yhteensä 6553, joista 4005 lukiokoulutuksen opiskelijoita, Fountain Park toteutti
- Suurin lisätuen tarve liittyi jonkin tietyn aineen tukiopetukseen sekä opiskelun henkilökohtaistamiseen eli erilaisiin yksilöllisiin joustoihin ja järjestelyihin.
- Opiskelijat kertoivat, että heidän jaksamistaan voidaan edistää opettamalla erilaisia opiskelutekniikoita sekä mahdollisuudella tehdä rästitöitä ohjatusti
- Osallistujat olisivat tarvinneet lisää myös erityistä tukea / erityisopetusta sekä toimintaa pienemmissä ryhmissä.
- Opiskelijat kokivat, että parhaiten oppimista ja hyvinvointia tukee se, että opiskelijoiden mielenterveyttä ja jaksamista tuetaan.
- Tukea olisi kaivattu lisää itse oppimisen lisäksi omaan jaksamiseen, opintojen suunnitteluun ja tulevaisuuden pohdintaan.
- Opettajilta odotettiin hyvää yhteyttä opiskelijoihin, kannustavaa asennetta opiskelijoita kohtaan sekä riittävän rentoa ja rauhallista tahtia opintojen etenemisessä.

Valmistelun suuntaviivat

- Valmistellaan esitys, jolla säädettäisiin oppimisen tuesta lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa mahdollisemman selkeästi ja yhteneväisesti.
- Tuen muotojen määrittelyssä otettaisiin huomioon koulutusten erityispiirteet.
- Esitettyjen muutosten arvioidaan selkeyttävän ja yhdenmukaistavan oppimisen tukea myös suhteessa esi- ja perusopetuksen oppimisen tuen valmisteluun sekä käsitteiden että oppilaiden toisen asteen koulutukseen ohjautumisen näkökulmasta.
- Oppimisen tuella tarkoitetaan hyvin laajaa kokonaisuutta pedagogisen tuen ja opiskelijan hyvinvoinnin tukemiseksi.
- Oppimisen tukea yhdenmukaistettaisiin säätämällä lukiokoulutuksessa opiskelijan oikeudesta tukiopetukseen. Lisäksi säädettäisiin opiskelijan oikeudesta erityisopetukseen. Näistä säädettäisiin yhtenevästi niin, että käsitteet ja niiden määrittely vastaisivat pääosin ammatillisen koulutuksen oppimisen tueksi esitettyjä säännöksiä

Tukiopetus

- Säädetään opiskelijan oikeudesta tukiopetukseen.
- Pääpaino oppimisen tuessa olisi ennaltaehkäisevässä tukiopetuksessa. Tukiopetuksella tarkoitettaisiin opiskelijan tarvitsemaa lisäopetusta, ohjausta ja tukea, jota hän tarvitsee opintojen ja oppimisen tueksi.
- Tukiopetus suunnattaisiin niille opiskelijoille, jotka ovat vaarassa jäädä jälkeen opinnoissaan tai tarvitsevat muusta syystä lisäopetusta ja ohjausta opinnoissa edistymiseen.
- Tukiopetusta voitaisiin antaa opintosisältöjen kertaamiseksi, opiskelutaitojen vahvistamiseksi taikka opiskelutekniikkaan liittyvien taitojen tukemiseksi.
- Tukiopetukseen voisi sisältyä kielitaidon vahvistamista silloin, kun opiskelijalla on puutteellinen osaaminen opintoihin liittyvässä suomen- tai ruotsin kielen sanastossa tai kielen käytön tavoissa.
- Osana tukiopetusta opiskelija voisi saada erityisopettajan konsultaatiota. Erityisopettaja auttaisi konsultoimalla muita opettajia ottamaan huomioon opiskelijan tuen tarpeet huomioon opetuksessa ja ohjauksessa. Myös muu ohjaushenkilö voisi toimia opiskelijoiden tukena.
- Tukiopetusta voisivat antaa aineenopettajat, erityisopettajat ja opinto-ohjaajat.

Erityisopetus

- Erityisopetuksella tarkoitettaisiin nykylainsäädäntöä vastaavasti erityisopettajan antamaa opetusta ja ohjausta sekä erityisopettajan konsultaatioon perustuvaa muuta opetusta ja ohjausta, jota antaisi muu opetushenkilöstö.
- Opiskelijalla olisi oikeus erityisopetukseen, jos hän tarvitsee todennettujen oppimisvaikeuksien tai muiden vastaavien syiden vuoksi säännöllistä ja pitkäaikaista erityisopetusta tutkinnon tai koulutuksen mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamiseksi eikä tukiopeetus olisi riittävää opiskelijan tuen tarpeiden kannalta.
- Erityisopettaja vastaisi opiskelijan tarvitsemien tukitoimien ja erityisopetuksen järjestelyiden kirjaamisesta, tiedonsiirrosta opettajille sekä tukitoimien toteutumisen seurannasta ja arvioinnista.
- Koulutuksen järjestäjän tulee arvioida opiskelijan erityisen tuen tarve opiskelijan aloittaessa opiskelun ja opintojen aikana tuen tarpeen ilmetessä. Jos oppivelvolliselle on tehty perusopetuslain [\(628/1998\) 17 §:n](#) mukainen perusopetuksen päättyessä voimassa oleva päätös erityisestä tuesta, koulutuksen järjestäjän on selvitettävä ja arvioitava opiskelijan erityisen tuen tarve perusopetuksen aikana tehdyn erityisen tuen päätöksen pohjalta.
- Koulutuksen järjestäjä päättäisi opiskelijalle annettavasta erityisopetuksesta.
- Muutoksen tavoitteena olisi vahvistaa opiskelijan erityisopettajalta saamaa erityisopetusta ja erityisopetuksen kohdentamista aiempaa paremmin opiskelijoille, joilla on akateemiset valmiudet suoriutua lukiosta, mutta muita oppimiseen liittyviä haasteita.

Muuta huomioitavaa

- Opiskelijoiden ohjauksessa kiinnitettäisiin huomiota koulutusten nivelvaiheisiin ja siirtymiin perusopetuksesta toiselle asteelle. Tukea tarvitsevien opiskelijoiden opinto-ohjaukseen ja koulutusvalintoihin liittyvää osaamista vahvistettaisiin koulutusten asettamat vaatimukset ja erityispiirteet huomioon. Ohjauksen säännöksiä tarkennetaan tarvittaessa.
- Oppimisen tuessa keskeistä olisi opiskelijoiden tuen tarpeiden tunnistaminen ja tukitoimien systemaattinen suunnittelu, seuranta ja arviointi osana henkilökohtaista suunnitelmaa. Erityisesti kiinnitettäisiin huomiota suunniteltujen tukitoimien toteutumiseen ja opiskelijan saamiin vaikuttaviin tukitoimiin.
- Myös opintojen alkuvaiheen ryhmäytymisen ja koulutuksen alkuvaiheen vahva tuki oppivelvollisilla vahvistaa koulutukseen sitoutumista ja ennaltaehkäisee keskeyttämisä.
- Opiskelijoiden jaksamiseen ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin tulee kiinnittää huomiota.

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ
UNDERVISNINGS- OCH KULTURMINISTERIET

Keskustelua:

Miten varmistetaan tuen toteutuminen opiskelijoiden tarpeiden mukaisesti lukiokoulutuksessa?